

УДК 81'243:37.011.31

Ірина Мінчак, здобувач кафедри методики викладання іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості полікультурної освіти майбутнього вчителя іноземної мови. Розкрито сутність понять “культурний плюралізм”, “мультикультуралізм” і “полікультурна освіта”. Охарактеризовано складові полікультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови. Визначено структурні компоненти змісту полікультурної освіти, а саме: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-поведінковий.

Ключові слова: полікультурна освіта, діалог культур, полікультурна компетенція, культурний плюралізм, структурні компоненти, когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-поведінковий.

Постановка проблеми. Сучасні етапи розвитку суспільства відображають глобалізаційні і соціально-культурні перетворення, що значною мірою сприяють підвищенню ролі освіти і культури. Освітня політика України базується на принципах демократизації та гуманізму, орієнтована на досягнення сучасного світового рівня, відродження національної самобутності, збільшення інтелектуального та культурного потенціалу країни, а також покращення змісту, форм і методів навчання. Сьогодні освітні процеси України спрямовані на входження у Європейський простір, збереження національних традицій вищої освіти і підготовку фахівців міжнародного рівня, які зможуть посісти належне місце на сучасному, динамічному ринку праці. У такому контексті особливої актуальності набувають проблеми полікультурної освіти студентів-філологів, оскільки навчально-виховний процес у ВНЗ повинний сприяти підготовці майбутнього філолога до діалогу між націями та культурами, головною умовою якого є відкритість. Саме вона спонукає особистість до розуміння та вивчення культурних цінностей інших народів, розширює горизонти освітньої діяльності, виховує толерантність, моральні ідеали, повагу та визнання мов і культур усіх народів.

Ідеї полікультурності закладені у багатьох пріоритетних документах, а саме: Конституція України [3], Національна доктрина розвитку освіти [7], Державна національна програма “Освіта” України XXI століття [2] та ін. Концепції полікультурності також належить провідне місце у документах, де визначається культурна політика Європейського Союзу та Ради Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток і становлення полікультурної освіти має глибоке історичне підґрунтя, що підтверджують праці видатних педагогів-класиків. Так, Я.А. Коменський вважав доцільним готувати дитину до життя у багатонаціональному суспільстві; І. Песталоцці висловлював думку про необхідність виховувати всіх дітей, як сім'ю, незважаючи на їхню національність; Ж.Ж. Руссо писав, що потрібно виховувати у дітей повагу до людей іншої національності. А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші педагоги наголошували на важливості гуманістичного виховання, яке покладено в основу полікультурної освіти. Ідеї полікультурної освіти знаходимо також у працях зарубіжних дослідників: Д. Бенкса, І. Гаспринського, П. Каптерева, С. Ніетон, В. Міттера, В. Подобєда, М. Рейнбі, А. Тайнбі та ін.

У сучасній педагогічній науці розглядаються різні аспекти полікультурної освіти, а саме:

- історико-педагогічні аспекти розвитку теорії і практики полікультурної освіти (М. Воловіков, О. Ковальчук, В. Подобєд, І. Лощенова, В. Єршова та ін.);
- проблеми діалогу культур та інтеркультурної комунікації (Т. Астафурова, С. Должнікова, А. Полякова, Н. Сейко та ін.);
- діалоговий підхід до полікультурної освіти (М. Бахтін, П. Гайденко, М. Каган та ін.);
- проблеми професійної компетентності педагогів (І. Єршов, В. Кремінь, О. Овчарук, П. Симонов, Н. Талізін та ін.);
- психолого-педагогічний аспект полікультурної освіти (Б. Ананьєв, О. Абдулліна, Л. Кондрашова, Н. Левітов та ін.). Однак, проблеми змісту

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

полікультурної освіти майбутнього вчителя іноземної мови потребують аналізу та узагальнення, що і обумовлює **актуальність** нашої статті.

Мета статті полягає у спробі визначити компонентний склад змісту полікультурної освіти у педагогічних ВНЗ.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- проаналізувати існуючі визначення терміну “полікультурна освіта”;
- охарактеризувати складові полікультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови;
- визначити структурні компоненти змісту полікультурної освіти.

Виклад основного матеріалу. Полікультурна освіта сприяє гармонізації світу, відбувається взаємозбагачення національних культур, формування загальнолюдських цінностей і розвиток міжнародного співробітництва. Така освіта є базисною у формуванні майбутнього філолога, бо саме вона виховує позитивне ставлення до представників інших народів, культурну чутливість, формує навички і вміння використовувати різні способи міжкультурного спілкування і плюралістичне мислення. Проте складна та багатогранна природа терміну “полікультурна освіта” породжує розбіжності щодо його тлумачення. Це поняття було сформоване у західній інтелектуальній культурі у 70-х роках XX століття. Визначаючи його сутність, слід враховувати досвід американських вчених-мультикультуралістів, так як термін “полікультурна освіта” є калькою поняття “multicultural education”. Щодо змісту понять мультикультуралізм та полікультурність, а також близьких до них інтер- транс- культуралізм (/ність), то тут немає єдності серед науковців та освітян. Розглянемо визначення вищезгаданих термінів детальніше.

Мультикультуралізм / мультикультурність – визначення суспільства як такого, що вміщує численні відмінні, але взаємно пов’язані культурні традиції і практики, які часто асоціюються з рідними етнічними компонентами цього суспільства [9, 189]. Термін “*транскulturалізм*” виник у ході двох головних дискусій про “європейську ідентичність” і систему цінностей, яка формується на наднаціональному рівні, та про суть так званих “транснаціональних культурних орієнтацій на загальноєвропейські чи на глобальні культурні ринки” [12, 131]. “*Культурний плюралізм*” чи полікультурність передбачає повагу і підтримку всіх існуючих у суспільстві культурних потреб і способів життя. Щодо

концепції *інтеркультуралізму*, то тут основний наголос робиться на забезпеченні активного та позитивного діалогу різних культур у суспільстві, на їхньому взаєморозумінні та взаємозбагаченні. Дослідники вважають, що не існує чіткого понятійного і методологічного розмежування між мультикультуралізмом та інтеркультуралізмом.

Термін “*полікультурна освіта*” (“multicultural education”) у Міжнародній енциклопедії освіти розглядається як педагогічний процес, у якому репрезентуються дві або більше культури, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою [10]. В. Міттер під полікультурною освітою розуміє інтеграцію культур, яка повинна ідентифікуватися із багатовимірним поняттям, під яким розуміється система цінностей, необхідна для збереження та забезпечення виживання та розвитку кожної політичної та соціальної одиниці [6, 38]. Інша американська дослідниця С. Ністо зазначає, що полікультурна освіта – це цінності, стосунки і погляди, які мають люди один про одного [11, 298]. Російський дослідник В. Подобєд під полікультурною освітою розуміє загальну парадигму або стратегію, що теоретично відображає реальні процеси сучасного культурно-освітнього життя, зокрема прагнення різних культур до зближення і до взаємного вивчення розвитку терпимості і культурного плюралізму [8, 93]. В. Болгаріна, І. Лощенова розглядають полікультурну освіту як таку, для якої ключовими поняттями є культура як вселюдське явище; це засіб допомогти особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток [1, 3]. Таким чином, можемо дійти висновку, що полікультурна освіта – це освіта, що спрямовано на виховання поваги та толерантного ставлення до різних культур, формування загальнолюдських і національних культурних цінностей, солідарності та вміння взаємодіяти у процесі комунікативної діяльності, яка базується на засадах гуманізму, культурного діалогу, демократизму.

Розглядаючи питання полікультурної освіти, доцільно наголосити на важливості формування полікультурної компетенції майбутніх вчителів іноземної мови.

Полікультурна компетенція – це здатність особистості ефективно жити і діяти у багатокультурному суспільстві. Вона охоплює наступні поняття:

- полікультурна грамотність – знання основних понять та категорій полікультурної освіти (світова

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

культура, національне самовизначення, розмаїття культур, полікультурне середовище, діалог культур та ін.);

- професійно-особистісні якості: комунікабельність (уміння вести діалог з представниками різних культур); емпатичність (уміння емоційно відгукуватись на проблеми учня); здатність до співробітництва (відкритість та готовність до будь-яких форм взаємодії) та ін.;

- уміння використовувати свої знання у професійній діяльності [4, 78].

Отже, полікультурну компетенцію майбутнього вчителя іноземної мови можна охарактеризувати як інтегративну особистісно-професійну якість, яка сприяє здійсненню ефективної міжкультурної взаємодії з урахуванням полікультурної складової суб'єктів професійної діяльності, а також її використання для вирішення педагогічних завдань і здійснення полікультурного виховання. Виходячи з цього, доцільно наголосити, що полікультурна компетенція є важливим компонентом полікультурної освіти, тому розглянемо зміст полікультурної освіти майбутнього вчителя іноземної мови докладніше.

Структурними компонентами змісту полікультурної освіти є:

- *когнітивний*, включає знання, уміння, навички, що необхідні для ефективної життєдіяльності у полікультурному середовищі. Зокрема, це стосується знань у сфері сутності культури, різноманіття і особливостей субкультур, їх співвідношення та динаміку, закономірності міжкультурної комунікації та культурної толерантності, а також такі поняття як культурна ідентичність і полікультурна сутність людини. Цей компонент сприяє вмінню будувати міжособистісні відносини у полікультурному середовищі з урахуванням культурних особливостей учасників взаємодії. Знання щодо причин виникнення міжкультурних конфліктів і вміння їх діагностувати, попереджати і вирішувати, а також особливості світосприйняття і домінуючих інтересів, характерних для представників різних етносів і культур. Когнітивний

компонент формує знання основ полікультурного виховання, конструктивно-методичного відбору і реалізації полікультурного змісту освіти, а також вміння організовувати міжкультурну взаємодію і формування толерантного ставлення до культурних відмінностей.

- *Ціннісно-мотиваційний*, характеризується засвоєнням гуманістичних цінностей, толерантного ставлення до представників інших суспільств, народів, культур, соціальних груп, а також мотивацією до міжкультурної взаємодії. Сюди слід віднести такі цінності як культурна самобутність, індивідуальна неповторність, унікальність і рівноцінність різних культур, культурний плюралізм і толерантне ставлення до культурної самобутності особистості. Інтерес до представників інших культур і готовність до конструктивної взаємодії з ними. Ціннісне ставлення до носіїв культурної самобутності та сприйняття полікультурності як фактора взаємозбагачення особистісного культурного досвіду. Ціннісно-мотиваційний компонент акцентує увагу на подоланні міжкультурного протиріччя, відсутності негативних стереотипів у сприйнятті інших культур.

- *Діяльнісно-поведінковий* включає уміння вирішувати міжкультурні проблеми, ефективно діяти у полікультурному середовищі, здійснювати активну взаємодію з представниками різних культур. Передбачає участь у міжкультурному спілкуванні (стихійному і організованому), у культурному обміні, усунення нетерпимості до культурних особливостей, відстоювання ідей рівності і цінності всіх культур, а також права кожного народу і культурного утворення утверджувати і зберігати свою культурну самобутність. Участь в обміні педагогічним досвідом і концепціями, що реалізують різні методики і технології навчання і виховання. Діяльнісно-поведінковий компонент актуалізується у здійсненні полікультурного виховання [5].

Схематично зміст полікультурної освіти майбутнього педагога можна представити наступним чином (див. Рис. 1).

Рис. 1. Структурні компоненти змісту полікультурної освіти майбутнього педагога

ФЕНОМЕН РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Висновки. Таким чином, полікультурна освіта компетентного педагога – це сукупність когнітивного (знання, уміння, навички), ціннісно-мотиваційного (цінності, ставлення, установки) і діяльнісно-поведінкового (навички спілкування, поведінки і діяльності) компонентів, які відіграють важливу роль в успішній професійній діяльності майбутнього вчителя іноземної мови у полікультурному середовищі.

Перспективи подальших досліджень ми бачимо у деталізації завдань, змісту і критеріїв полікультурної освіти студентів-філологів ВНЗ.

1. Болгаріна В., Лощенкова І. Культура і полікультурна освіта // *Шлях освіти*. – 2002. – №1. – С. 2 – 6.
2. Державна національна програма “Освіта” України XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Конституція України. – К., 1998. – 21 с.
4. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // *Дайджест*. – 2002. – №2. – С. 77 – 79.
5. Менская Т.Б. Поликультурное образование: Программы и методы / Т.Б. Менская // *Общество и*

образование в современном мире: Сб. матер. Из зарубеж. Опыта. Вып. 2. – М., 1993.

6. Миттер В. Многокультурное образование и междисциплинарный подход // *Перспективы. Вопросы образования*. – 1993. – № 1. – С. 37 – 41.

7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // *Освіта України*. – 2002. – 23 квіт.

8. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики (Монографическая серия научный редактор – директор ИОВ РАО докт. пед. наук В.И. Подобед). В 4-х томах. – Екатеринбург, 2000. – Том 2. – кн. – 2. – С. 93 – 127.

9. J. Hartley Multiculturalism // T. O’Sullivan, J. Hartley e.a. (eds) *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*. – Routledge, London, 1994. – 218 p.

10. *International Dictionary of Education*. Vol. 7. – Oxford, 1994. – P.3963.

11. Nieto Sonia *Affirming Diversity: the Sociopolitical Context of Multicultural Education*. – Longman, 2000. – P. 307.

12. Sanjin Dragojevic *Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications* // *CULTURELINK*. – 1999. – Vol. 10. – № 29. – p. 131 – 137.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2009

УДК 371.11:37.013.43

Ольга Лебідь, асистент

кафедри педагогіки вищої школи та управління освітніми закладами
Бердянського державного педагогічного університету

ФЕНОМЕН РЕФЛЕКСИВНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті уточнюється зміст понять “рефлексія”, “рефлексивна культура” і “рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу”; подається характеристика взаємозв’язку рефлексивної та професійної культур; визначається необхідність та доцільність формування рефлексивної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: культура, рефлексія, рефлексивна культура, рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу, професійна культура загальноосвітнього навчального закладу.

Актуальність. Рефлексивна культура є базовим компонентом висококваліфікованої праці керівника загальноосвітнього навчального закладу. Вона обумовлює інтенсивність формування його досвіду, забезпечує переосмислення змісту свідомості суб’єкту і осмислення ним прийомів власної майстерності, без чого не можлива творча продуктивна діяльність, самовдосконалення особистості, організація творчої праці [5, 4]. Рефлексивна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу допомагає йому удосконалювати міжособистісні

відносини з підлеглими, розвивати в собі правильне розуміння професійних завдань та швидке їх вирішення, впливає на особистісне та професійне самовизначення, мотивацію та волю, здібність вирішувати конфлікти, а як наслідок, розвивати професійну культуру керівника.

Здатність перетворювати власну діяльність в предмет осмислення та переосмислення розвитку, вдосконалення та інноваційної зміни грає первинну роль в підвищенні рівня рефлексивної культури.